

למדנים ויראים

עדת רדושקוביץ היתה חטיבה אחת שלמה ללא סתירות פנימיות. ואהבת התורה שלטה בכולה. לא היה ניגוד בין בית המדרש וחיי החוץ, ושום כיתות וסיעות לא התגודדו ולא התבדלו בה במלבושים וצימוסים. זו היתה קהילה של שלום ואחדות, המכבדת למדנים ויראים, אנשי מעשה ושוחרי מדע. החשובים והמנהיגים שלה היו בקיאים בהוויות העולם, קרובים לרוח כרכים, מנומסים ומתונים; והקהל כלו גשא פנים לאנשי הרוח שבעיירה. אבי הרב ז"ל היה אומר, כי בר—ץ אין „המון“, כי בני ה„המון“ שלה היו נחשבים ל„בעלי בתים“ הגונים בעיירות אחרות.

לפי המסורת היתה העיירה כבירת ימים ביותר. שמועה אחת מספרת, כי לפי הפנקסאות הישנים היתה ר—ץ בת גילה של ווילנה, והיא התפשטה לפנים עד ראגווא, במרחק של חמשה ווירסט. כמה תקנות ומנהגים מיוחדים של העיירה היו ראויים לשמש למופת. בית הכנסת העתיק שלה היה נפלא במראהו ורק שלשה בתי־כנסת דוגמתו נמצאו ברוסיה. הוא נשרף ב„שרפה הגדולה“ שאכלה את רוב העיירה בל"ג בעומר תרנ"א. זכיתי לראותו בעודני תינוק וזכורני, שכתליו היו מכוסים רשימות ופסוקים. ארון הקודש היה מקושט בשני אריות המשרבבים לשונות אדומות. בבנין מופלא זה היו קשורים זכרונות משלשלת גדולי התורה שיצאו מן העיירה. ר' אייזל מסלונים היה, למשל, בן אשה אופה, וכנער שובב בילדותו היה מטפס ועולה בהשכמת הבקר על היציעות הפנימיות של בית הכנסת ומבעית משם את המתפללים.

כמה גדולי תורה שימשו בכתר הרבנות בקהילת ר—ץ. על הרב הגדול ר' אברהם בער אמר ר' חיים מזולוזין: „אני מתיירא מפני ה„דוב“ הרדושקוביצי. על הוצאת הרמב"ם בדפוס שקלוב נדפסה הסכמה שלו בזו הלשון: „הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם, זקן ורשב גישיבה, מוהר"ר אברהם דובער נ"י אב"ד ור"מ בראדאשקאויץ" מפורסם בימיו היה גם הרב ר' שלמה מרדכי ברודנא מסמרגון, שעסק בפרקמטיא עד לגיל חמשים שנה. ר' מאיר שמחה מדווינסק חשב ופנה

שלשה רבנים בין ל"ו הצדיקים שבדור: משה'ל מבלטרימנץ, ר' זונדל מאיישישוק ור' שלמה מרדכי מרדושקוביץ, ואחד ממנהיגי הקהל, ווטשה, מאנשי חב"ד, אמר עליו בדרך בדיחה: "יש לנו, ברוך השם, רב מהודר אלא שהוא פחדן, הוא מפחד מפני ה'".

אחרי ברודנא שימש בכהונה אבי הרב ר' מאיר רבינון, איש מוכתר בכמה מעלות וסגולות ומעורה בעצם התורה והבנת החיים. הוא הצטיין ביותר כמפולפל ודרשן, כסופר ומבין הליכות עולם וטיב האנשים, כמעורב עם הבריות וחביב על כל רבני ופרנסי הזמן. על פי מכתבי המלצה של אבי הרב היו בני ר"ץ שהגרו לאמריקה ואלה שנפוצו בכרכי רוסיה, תומכים במוסדות העיירה ומושיטים יד עזרה לעניים. הוא היה מפורסם לשבת גם בין התושבים הנוצרים, והכומר טרוייאן, המקורב ליהודים, היה מבקר בביתו ומתפלא על המוני הספרים המכסים את הקירות.

כמה רבנים גדולים בערים אחרות היו חתני תושבי ר"ץ. כמו ר' פינחס רזובסקי ור' הירש הומינר. יצאו מן העיירה גם המחבר המובהק ר' אברהם משכיל איתן ור' לייב ווילקומירר, גדול בתורה ודרשן מצויין.

*

מבין תושביה הקבועים של העיירה, יש להזכיר שורה ארוכה של אנשי מעשה, עסקנים חשובים ובעלי תורה והשכלה. יהודה שלום'ס ושלום אידל'ס היו פרנסים וותיקים לקהילה. בין החסידים היו יהודים נאים ובעלי טעם כברקה חיים אבא'ס. מן העסקנים הענווים ותמומי הדרך נזכיר את נוטקה המלמד, גבאי צדקה ויד ימינו של אבי במעשי החסד. הוא היה המורה הראשון בתינוכי, ובנו הוא הגביר הנדבן אקסלרוד. בין נגידי העיירה ומנהיגיה אנשי-הצורה יש למנות את חאצי שפירא, יושה רוזנהויז וקויפמן אלטרמן, אליוטה ומשה פדרסקי. מן הלמדנים נזכיר את ר' משה נח רובינשטיין ור' יעקב פנחס גורדון, ר' יעקב משה אלפרוביץ, ר' יקותיאל פונט' ור' יעקב זאב אפשטיין, שקדן ובעל הבנה שזורה כל ימיו בחברה משניות. הבלן לייב הצטיין כלמדן ומתמיד, מתלמידיו של ר' מרדכי מלצר. שקדן על התורה היה גם יצחק יעקב המלמד שהשרה עלי מרוחו. חברי חיים שמואל לפידות היה חרוץ ושנון. תלמידו של ר' שמעון שקפ בישיבת טלז. ועולה על כלם לאין ערוך הרב ר' יצחק זילבורג, שלקחתי תורה מפיו. הוא היה גדול בתורה.

חרוץ ומשכיל ובימי לימודו היה חברו של ר' אברהם בער שנתמנה לרב בקובנה.

מבני המעמד הבינוני הקרוב ברוחו לתורה ועבודת הקודש, נשתמרו בזכרוני כמה ידידים חביבים ומוכתרים במעלות ומידות טובות. יואל ח'ניס, אבי חברי אברהם לייב, היה איש נחמד ותמים במעשיו. החזן והשוחרט ר' מיכל, שהגיע לגיל מאה שנה, היה בעל רוח נוחה וטובה. ובנו חיים דוד רוזנשטיין הצטיין כמורה וסופר ואחד ממיסדי החדר המתוקן ברוסיה. ר' פסח קנטרוביץ, מלמדי הראשון, היה מחנך נוח וחביב לתלמידיו הפעוטים. שמואל אליעזרס איזקסון היה בקי במדרש וישר לב. כיוכל שנים עבדו באמונה על טהרת הקודש שני השמשים הראשיים בעיירה: ר' ירחמיאל בן הנדל, איש פקח ורצוי למתפללים. שעמד על משמרתו בתום לב בבית הכנסת הגדול והשלים את התהלים בכל יום. בנו ר' יחזקאל רובין היה איש עליו וחביב ועסק בתורה כל ימיו. אף זכה לגדל בנים מופלגים בתורה ומדע כר' שמואל רובין והד"ר ישראל רבקאי (רובין). איש שקט ונוח היה ר' זאב יעקבסון, שמש בית דין ובן-בית אצל הרב דמתא.

מבני המהלך החדש שכרכו תורה והשכלה יחד והפיצו את הרעיון הלאומי בעיירה יש להזכיר את יואל דוב איזקסון, בן ציון שפסנבול ואת משה לאה-בריינס. השניים הראשונים היו מורים מובהקים, בקיאים בלשוננו ודקדוקה על בוריה ויואל דב איזקסון עלה לארץ ונפטר בה.

באהבת התורה והוקרת תלמידי חכמים הצטיינו גם הקצבים יושה ולייבה, גבאי בית המדרש החדש. הם היו מן השוקדים התמידיים על פרקי „עין יעקב“. וראויים להזכר גם למדנים ובעלי צורה מסביבות העיירה כיושה מקאלייסברג, איטשה מאודרי העובר לפני התיבה בימים הנוראים בבית הכנסת הגדול ואבי הסוחרים הישרים והמכובדים משה ושמעון זקובסקי. סוחרים חשובים והגונים היו סיני מוורמייקה ואלתר בנו, יהודה אברהם מראגווא „המכניק“, בעל התפילה המצויין בימים הנוראים בבית המדרש החדש.

בבתי-המדרש שקדו תמיד על התורה למדנים מקומיים ובחורי ישיבה כהפרוש ר' נחום חיים מוולוז'ין. וכאכסניה קבועה לתורה במשך שנים רבות יש לראות את בית צירה-מרה, שתמכה תמיד בבחורי הישיבה וחובשי בית המדרש.

הישיבה „חיי עולם“

אהבת התורה הכללית של בני העיירה נתגבשה למפעל תורני חשוב בשנת תרע"א בערך. בין הבחורים הלומדים בבית המדרש נודמו אז שני אחים מראדום, והבכור שבהם, שמואל, פעיל ובעל יומה, הגה את הרעיון ליסד ישיבה בר—ץ. הוא נסע לזולוזין והביא משם כגרעין לישיבה החדשה שני בחורים מופלגיתורה, האחד מווישקוב והשני מלומזה, למדן מצויין שנתמנה אח"כ לרב בפרבר פדגורנה במינסק (חותנו נדע כהעילוי מבוברויסק, ונמנה בין קדושי חברון בפרעות תרפ"ט). לשמונת בחורי הישיבה הראשונים נלוו אחר כך פשלושים צעירים מקומיים ומבני העיירות הסמוכות והיו יחד לקיבוץ חשוב של למדנים עוסקים בתורה בקביעות. הרב ר' רפאל, ראש ישיבת וולוזין המדקטנה, ראה את ישיבת ר—ץ כמתחרה כמעט עם ישיבתו. אנשים חשובים הציעו לפני הנהלת הישיבה החדשה לשלחם כשד"רים לאסוף כספים לטובתה, אך הצעתם נדחתה, כי הישיבה נתקיימה בעיקר באמצעים מקומיים. התקציב שלה עלה בערך למאה ר"כ לחודש והוא בא ממקורות שונים: מתרומות קבועות, מפתקאות ברכה ומנדבות מקריות. באוסף הכספים עסקה הנהלת הישיבה ועזר על ידה ככל יכולתו כותב הטורים הללו.

תלמידי הישיבה למדו בבית המדרש הגדול, שלא היה קטן במידתו מבית הכנסת הגדול בתל-אביב, ובערבים דלקו המנורות על אדני כל החלונות. לפי סדר הלימוד עסק כל אחד מהבחורים הלמדנים במסכת שלו; אך התלמידים הצעירים למדו כולם יחד מסכת אחת, ואחד הבחורים היה מבאר להם דף גמרא בכל יום. הלימוד היה בדרך הסברה והגיון, וכמה למדנים יצאו מהישיבה. בין התלמידים הוותיקים המקומיים יש להזכיר את מרדכי אפשטיין, כעת בתל-אביב. ומצעירי הסביבה ראוי להזכר ת. א. פרידלנד מהורודוק שנתפרסם אחרי כך כמורה וסופר באמריקה. הישיבה נתקיימה כשבע שנים, ובמשך הימים עסקו בהנהלתה ר' משה פדרסקי, ר' יקותיאל פונט ואחרים.

יעקב רבינוון